

8. Офіційний веб-портал Департаменту інтелектуальної власності України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?title=DepartamentRozvitkuTorgivli>.

9. Митний кодекс України: станом на 7 жовтня 2018 р. № 4495-VI від 13.03.2012 р. URL: <http://sfs.gov.ua/mk/>

10. Дмитрів В.І. Вектори протидії митній злочинності в Україні та світі. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/63.pdf.

Надійшла до редакції 29.01.2018

SUMMARY

Yefimova I.V. Features of operational-search prevention of smuggling of objects of intellectual property rights. The article deals with the current problems and features of operational-search prevention of the smuggling of objects of intellectual property rights. It is noted that the improvement of the complex of state-legal measures for the prevention of customs crime in general and directly mentioned crimes requires appropriate decisions from the legislative branch aimed at reforming the customs authorities. Formation of such a customs policy that would meet international standards.

Provision of customs authorities with the right to carry out operational search activities, modern operational equipment, and the development of own safety of customs personnel from the influence of organized criminal formations. Establishment of the international cooperation of the customs bodies of the State fiscal service of Ukraine with the customs authorities of foreign countries in the field of prevention of specified crimes.

Keywords: *operational-search prevention, smuggling, objects of intellectual property rights, customs bodies, foreign economic activity.*

УДК 343.985

Калюга Т.О. ©

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-180-185

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Досліджено поняття обстановки вчинення злочину та порівняно наукові погляди щодо її змісту. Обстановку вчинення шахрайства у сфері туризму проаналізовано у розрізі аналізу правовідносин у сфері туристичного бізнесу. Розкрито зміст обстановки вчинення злочину даної категорії та визначено її вплив на інші елементи криміналістичної характеристики. Розглянуто окремі фактори та обставини, що впливають на виникнення злочинних проявів у сфері туризму.

Ключові слова: *шахрайство, туризм, споживачі туристичних послуг, обстановка вчинення злочину, законодавче регулювання відносин у сфері туризму.*

Постановка проблеми. Аналіз туристичного ринку показує, що Україна має об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку туризму, однак ринкові ризики, швидкі зміни економічної та соціальної ситуації в регіонах, недосконалість нормативно-законодавчої бази не сприяють тому, щоб Україна стала туристичною державою європейського рівня. Управління туристичною галуззю на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні вимагає пошуку нетрадиційних підходів і нових поглядів. З моменту початку розвитку туристичної діяльності в Україні, поряд із цивільно-правовими відносинами, що врегульовані низкою нормативно-правових актів, стали вчинятися різноманітні незаконні дії. Водночас недосконалість законодавства та неадаптованість правоохоронних органів в умовах поступового переходу на ринкову модель правовідносин зумовили швидкість поширення правопорушень, у тому числі й пов'язаних із застосуванням обману та зловживання довірою при наданні туристичних послуг їх споживачам.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що окремі положення щодо сфери туризму досліджувалися низкою вчених. Так, у публікаціях В.В. Хорошун, А.В. Дубової розкриваються методи управління туризмом;

Н.Д. Свиридова свої дослідження присвячує управлінню розвитком регіонального туризму; О.А. Поліщук приділяє увагу проблемам державного регулювання детінізації туристичного бізнесу; питання протидії шахрайству у сфері туризму розглядає Л.М. Томаневич. Проте питання щодо обстановки вчинення шахрайства, пов'язаного із наданням послуг у сфері туристичного бізнесу, в науці криміналістиці взагалі не розглядалися.

Метою статті є вирішення дискусійних питань, пов'язаних із визначенням поняття «обстановка вчинення злочину», а також з'ясування обстановки вчинення шахрайства, пов'язаного із наданням туристичних послуг, та розкриття її змісту.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наявної емпіричної бази та наукових досліджень свідчить, що на вчинення шахрайства у сфері надання туристичних послуг впливає низка факторів, у тому числі суб'єктивних, які пов'язані із самим ставленням туристичних агентів та туроператорів до своєї діяльності та використанням своїх службових повноважень всупереч вимог закону. Останні, у свою чергу, не тільки можуть не належним чином виконувати свої обов'язки, але й мати відношення до злочинних дій, у тому числі й шахрайства.

Як зауважує О.В. Сіренко, для розкриття і розслідування злочину має значення не лише безпосередньо обстановка вчинення злочину, але й обстановка до і після вчинення його. На його думку, у цьому визначенні не вистачає вказівки на конкретні елементи обстановки, її вплив на інші елементи криміналістичної характеристики, на можливість встановлення особи злочинця при вивченні обстановки на місці злочину. Коментуючи при цьому позицію В.А. Образцова щодо включення до змісту обстановки злочину територіальної, кліматичної, демографічної та іншої специфіки регіону, в якому вчинено злочин, а також обставини, що безпосередньо характеризують місце, час, умови та інші особливості [1, с. 94], він вважає, що таке широке трактування обстановки вчинення злочину є недоцільним, оскільки географічні, кліматичні умови хоча і впливають певною мірою на вчинення злочину в тому чи іншому регіоні, але не визначають специфіку вчинення конкретного злочину в тій чи іншій місцевості [2, с. 224].

Аналізуючи дану позицію, ми не можемо погодитися з таким категоричним зауваженням. На нашу думку, для деяких категорій злочинів вищезгадані умови мають неабияку роль, у тому числі для шахрайств у сфері туризму. Виходячи з цього, вважаємо за доцільне поряд із загальноприйнятими елементами обстановки вчинення шахрайства у сфері надання туристичних послуг розглянути й внутрішні і зовнішні фактори, що пов'язані з ними та детермінують злочинність у цій сфері.

Загалом, діяльність винного є неможливою поза простором і часом. Немає таких матеріальних об'єктів, виникнення, розвиток і зникнення яких не проходили б у певному місці й в певний час [3, с. 12]. Як зазначає І.Ф. Герасимов, місце злочину завжди має певне відношення до злочинця. Поняття «місце вчинення злочину» традиційно використовується в літературі в значенні місця події, що розуміють як ділянку місцевості (території, акваторії) або приміщення, будівлю, в межах якої було вчинено злочин чи знайдено його матеріальні наслідки [4, с. 4-6].

Між тим, поважаючи позицію науковця, дотримуємося позиції, що місце вчинення злочину слід досліджувати з різних боків: з однієї сторони, як географічне поширення досліджуваного кримінально караного посягання (широкий зміст), з іншої – як конкретне місце його вчинення (вужке розуміння).

Слід зазначити, що туристичні послуги в Україні можуть надаватися суб'єктами туроператорської діяльності як під час внутрішнього туризму (подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території), так і під час виїзного туризму (подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни). Шахрайські дії можуть вчинятися й під час організації подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території.

Говорячи про місця найактивнішого відпочинку, слід зазначити, що територіальна концентрація туристичних фірм відбиває територіальну структуру попиту: максимальною вона є у Києві, порівняно високою в Одеській, Херсонській, Волинській, Закарпатській, Тернопільській, а найменшою – у Кіровоградській, Хмельницькій, Донецькій та Луганській областях [5].

Розміщення значної кількості закладів туризму, лікування, оздоровлення в приморській та прирічковій зоні підтверджує вирішальне значення акваторій в розвитку туристичної індустрії України.

Водночас Львівська область традиційно є регіоном, де стан і перспективи туристич-

тично-рекреаційної індустрії були і залишаються одними з найкращих в Україні. Вже сьогодні Львівська область, маючи порівняно розвинуту туристичну інфраструктуру і будучи здатною забезпечити досить різноманітний попит на ринку як внутрішнього, так і іноземного туризму, має найвищі в західному регіоні та одні з найвищих в Україні показники туристичного споживання. Кожен регіон має свою специфіку, яка визначає види, розміри та форми реалізації маркетингових цілей; має позитивні (переваги, сильні сторони) та негативні (вади, слабкі сторони) риси. Втім маркетингові цілі повинні враховувати завдання загальної стратегії розвитку регіону, а вид, обсяг та форми реалізованих маркетингових цілей регіону залежать від впливу зовнішніх факторів [6, с. 17].

За даними Адміністрації Держприкордонслужби України та державної служби статистики України, а також за результатами опитування громадян встановлено, що до найпопулярніших країн для туризму увійшли Туреччина, Єгипет, Іспанія, Польща, Угорщина, Болгарія, Греція і Чорногорія.

Важливо підкреслити, що аналіз видів туризму за регіонами не відображає повною мірою обстановку вчинення шахрайства у сфері туризму, а лише визначає види туризму, які поширені за регіонами та за кордоном. Це надає змогу зрозуміти, який саме туристичний продукт користується попитом у споживачів туристичних послуг.

Як ми вже зазначали, з поняттям обстановки пов'язано й уявлення про умови, в яких вчинено злочин і які сприяли цьому. Говорячи про умови, не можна залишати без уваги економічні, соціальні, законодавчі аспекти, наприклад умови, які складаються в результаті прийняття певних нормативно-правових актів, регулюючих туристичну діяльність, умови, які забезпечують або знижують рівень роботи суб'єктів господарювання, які проводять турагентську або туроператорську діяльність.

У цьому контексті звернемо увагу на дослідження, проведене А.В. Андрушко, який проаналізував вплив різноманітних чинників на рівень злочинності у сфері туризму. Так, за його даними, факт значного зростання кількості шахрайств у сфері туристичного бізнесу припав на 2011 рік. Вчений пов'язав це з наслідками скасування у 2010 році обов'язкового ліцензування турагентської діяльності, що потягнуло за собою збільшення на туристичному ринку кількості турагентів, які не гребували відвертими аферами, а також, певною мірою, наслідками фінансово-економічної кризи в Україні, коли справи в туристичних компаній пішли на спад і, прагнучи попередніх, докризових, прибутків, окремі їх представники частіше, ніж раніше, вдавалися до різного роду незаконних обходок. У наступні роки, внаслідок суттєвого погіршення рівня життя пересічних українців, коли абсолютна більшість з них змушені були економити на відпочинку, кількість відповідних злочинів знову почала зменшуватись. Щоб утриматися на туристичному ринку, туроператори та турагентства вимушені боротися за клієнта, дбати про свою репутацію [7, с. 35].

Проведений нам аналіз показав, що обставини, в якій відбувається продаж та реалізація туристичних послуг, властиві такі умови:

- 1) недостатньо ретельне вивчення споживачами туристичних послуг репутації туристичної фірми, документів, що підтверджують законність діяльності із надання туристичних послуг та змістовної частини умов договору;
- 2) недостатній контроль за діяльністю суб'єктів туристичної діяльності на ринку туристичних послуг з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших посадових осіб, до повноважень яких входять такі обов'язки;
- 3) недотримання з боку суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють туроператорську діяльність, низки норм законодавства в галузі туризму, що призводить до неналежного забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, які є споживачами туристичних послуг;
- 4) неналежне інформування туристів про можливі небезпеки під час подорожі та неналежне вжиття заходів забезпечення безпеки туристів з боку суб'єктів туристичної діяльності, що призводить до надзвичайних ситуацій;
- 5) ненадання належної допомоги туристам, які опинилися в надзвичайній ситуації, у тому числі за межами нашої держави;
- 6) поширеність фактів невідповідності наданих туристичних послуг заявленим у договорі;
- 7) латентність шахрайства у сфері надання туристичних послуг через небажання потерпілих звертатися до правоохоронних органів;
- 8) неналежне реагування правоохоронних органів на факти шахрайських дій з бо-

ку суб'єктів тулоператорської діяльності.

Вчиненню шахрайства у сфері надання туристичних послуг нерідко сприяє й недбале ставлення суб'єктів тур операторської діяльності до своїх службових обов'язків, корумпованість, а іноді співучасть у злочині.

Слід зазначити, що сучасний ринок туристичних послуг, особливо у великих містах, є доволі конкурентним. Разом з тим перспектива серйозно зіпсувати свою ділову репутацію стримує не всіх. Як показало опитування громадян – споживачів туристичних послуг, 50 % з них довіряють не всім суб'єктам господарювання, які проводять турагентську та тулоператорську діяльність. Перед початком подорожі 45 % туристів мали сумніви щодо якісного отримання туристичного продукту. Після закінчення подорожі 75 % туристів залишилися цілком задоволеними умовами отримання туристичного продукту, а 15 % опитаних заявили про невиконання низки умов, заявлених у договорі, в наслідок чого вони не отримали туристичний продукт у повному обсязі; 10 % громадян заявили про обман з боку турагентства (тулоператора), внаслідок чого вони так і не потрапили у подорож. Причому у 5 % випадків набувачам туристичних послуг так і не були повернуті гроші, сплачені за подорож, яка так і не відбулась. Вказане свідчить про шахрайські дії з боку суб'єктів надання туристичних послуг.

На жаль, офіційної статистики щодо шахрайств, пов'язаних з туризмом, не ведеться. Між тим, результати опитування практичних працівників та аналізу кримінальних справ (проваджень) показують, що частка шахрайств у сфері туризму серед загальних шахрайств складає приблизно 6%.

Переходячи до дослідження обстановки вчинення шахрайств у сфері туризму у вузькому розумінні, зазначимо, що особливістю місця їх вчинення є те, що комплекс дій із підготовки, вчинення та приховування злочину часто відбувається в декількох місцях. При цьому шахрайські дії щодо заволодіння грошовими коштами туристів не завжди мають чітко окреслені межі місця вчинення злочину, а інколи місце вчинення злочину не може бути встановлено. Особливо це проявляється у випадках, коли грошовими коштами туристів заволодівають фірми-одноденки. Відповідно, юридична адреса більшості з таких «фірм» не відповідає фактичному місцю перебування, що зумовлено їх прагненням приховати сліди злочинної діяльності.

На думку О.Л. Мусієнко, місцями вчинення шахрайства можна вважати місце складання та одержання документів, пов'язаних з виконанням діяльності, які можна розглядати як з топографічної чи географічної точки зору, так і з погляду призначення приміщень; місцями вчинення шахрайства – як робочі місця тих чи інших осіб, так й інші місця, де могли відбуватися певні дії. Свою позицію вчений пояснює тим, що при розслідуванні шахрайства місце вчинення злочину та місце події не завжди становлять єдиний комплекс. Місце злочину одне – це місце вчинення шахрайства, а місце події, пов'язаних із цією подією, може бути декілька: місце виготовлення підроблених документів, місце транспортування вилучених матеріальних цінностей тощо [8]. Цілком погоджуючись з окресленою позицією, спробуємо проаналізувати місця, які мають значення для справи.

Згідно із Законом України «Про туризм» місцем продажу (реалізації) туристичних послуг є країна, в якій зареєстровано відповідний суб'єкт господарювання, що реалізує туристичний продукт; місцем надання туристичних послуг – країна, на території якої безпосередньо надаються туристичні послуги [9].

Якщо йдеться про внутрішній туризм, то місце продажу (реалізації) туристичних послуг та місце надання туристичних послуг знаходиться в межах однієї держави. Як правило, ці місця знаходяться в межах протилежних регіонів держави (наприклад, місце продажу (реалізації) туристичних послуг знаходиться у Дніпрі, а місце надання туристичних – у Львові).

Про географічні особливості місць надання туристичних послуг ми вже зазначали вище. Водночас аналіз наявної емпіричної бази та наукових досліджень дозволив дійти висновків про географію місць, в яких здійснюється продаж (реалізація) туристичних послуг шахрайським шляхом. Такі злочини фактично завжди вчиняються у містах. Причому малі міста розглядаються лише у 14 % випадків, а великі міста, переважно обласні центри, складають 86 %. Це можна пояснити більш високим рівнем життя у мегаполісі, а також наявністю там значної кількості туристичних агентств, що пропонують свої послуги з організації відпочинку.

Характеризуючи обстановку вчинення злочину, слід сказати, що при вчиненні

шахрайських дій у сфері туристичного бізнесу працівник турагенції справляє на клієнта враження солідної людини. Цьому сприяє антураж – офіс туристичної фірми, різного роду документація, глянцева рекламні буклети. Усе це має справити на потенційну жертву приємне враження, розвіяти будь-які сумніви в порядності реалізатора туристичного продукту [7, с. 94].

Якщо йдеться про зовнішній туризм, не можна говорити про одне місце вчинення такого шахрайства однозначно. Вбачається більш доцільним говорити про місце вчинення окремих етапів злочинних дій, з яких складається цей злочин.

Для повного уявлення картини злочину слідчий повинен проаналізувати обстановку, залежно від етапів вчинення шахрайства.

Зокрема, до обстановки шахрайства у сфері виїзного туризму можуть входити: 1) місця, де здійснювалися підготовчі дії (створення фірми з надання туристичних послуг, рекламування, підшукування споживачів туристичних послуг тощо); 2) місця реалізації (продажу) туристичних послуг та укладання договорів про надання туристичних послуг (місце знаходження туристичного агентства та туроператора); 3) місця отримання документів для виїзду за кордон.

Неабияке значення мають умови транспортування та обстановка, в якій надавалися туристичні послуги. Однак вимушені констатувати, що місцем вчинення шахрайства названі об'єкти можуть вважатися тільки за обставин змови вітчизняних та іноземних суб'єктів туроператорської діяльності.

У цьому контексті слід сказати, що відносини з туроператором та приймаючою туроператорською компанією документуються за допомогою оформлення договору про взаємну співпрацю сторін. У цих договорах визначається статус (права та обов'язки) як туроператора, так і його іноземного партнера. Однак іноді ці суб'єкти вступають у змову і заздалегідь планують дії, спрямовані на вчинення злочинів у відношенні туристів. За таких обставин злочинність набуває транснаціонального характеру. Особливо якщо йдеться про торгівлю людьми під прикриттям туристичного бізнесу.

Якщо змови з іноземними партнерами не було, умови транспортування до місця призначення (літаком, потягом тощо) та обстановка, в якій споживач туристичних послуг їх отримувал (чи навпаки – був позбавлений такої можливості), матимуть лише орієнтовне значення.

Зазначимо, що обстановка злочинів обумовлюється не тільки місцем, а також часом, тривалістю вчинення злочинів. Як стверджує А.В. Андрушко, злочини у сфері туристичного бізнесу найчастіше вчиняються в літні місяці (близько 60%). Навесні та восени вчинено приблизно однакову кількість розглядуваних діянь, найменше ж їх скоєно взимку (менше 10%) [7, с. 38].

Однак, як на наш погляд, ці дані є дещо узагальненими. Все залежить від того, який саме вид туристичного продукту бажає отримати турист, в якому регіоні чи частині світу. При внутрішньому туризмі південні регіони (Одеська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька області) користуються попитом в літній період, а західні навпаки – взимку (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та ін.).

При виїзному туризмі низка обставин залежить від географічного розташування країни, до якої планується здійснити подорож, та її кліматичних особливостей. Також на сезонність впливає вид туризму (лікувально-оздоровчий, культурно-пізнавальний, підводний, гірський тощо) та мета подорожі.

Отже, характер обстановки і умов вчинення шахрайства у сфері надання туристичних послуг є багатоплановим і охоплює різні аспекти. На їх вчинення впливає недостатня нормативно-правова врегульованість правовідносин у туристичній сфері, неналежне виконання функціональних обов'язків працівниками туроператорської діяльності, а також неналежний контроль з боку контролюючих органів за дотриманням норм законодавства у сфері туризму.

Бібліографічні посилання

1. Образцов В.А. О криминалистической классификации преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. М., 1980. Вып. 33. С. 94.
2. Сіренко О.В. Обстановка вчинення крадіжок, грабежів та розбоїв неповнолітніми як елемент криміналістичної характеристики // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2012. № 4 (59). С. 223-228.
3. Яблоков Н.П. Криминалистика. М.: НОРМА, 2000. 384 с.
4. Герасимов И.Ф. Криминалистическая классификация и особенности расследования пре-

ступлений в зависимости от места совершения преступных действий // Особенности расследования отдельных видов и групп преступлений. Свердловск, 1980. С. 4-6.

5. Любіцева О.О. Геопросторова організація туристичного процесу: автореф. дис. ... докт. геогр. наук: спец. 11.00.02 "Економічна та соціальна географія". Київ, 2003. 29 с.

6. Моран О.І. Розвиток туристичного ринку в економічній системі регіону: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 08.00.05 / Національна академія наук України. Львів, 2008. 22 с.

7. Андрушко А.В. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія / А.В. Андрушко, І.А. Нестерова. Ужгород: ТОВ «ІВА», 2016. 220 с.

8. Мусієнко О.Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: монографія; за ред. проф. В.Ю. Шепітька. Х.: Право, 2009. 168 с.

9. Про туризм: Закон України № 31, 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. Ст. 241. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

Надійшла до редакції 21.01.2019

SUMMARY

Kalyuga T.O. Situation of frauds in tourism services. The article is devoted to the study of the concept of the situation of the crime and the comparison of scientific views on its content. The situation of fraud in the field of tourism is analyzed in the context of the analysis of legal relations in the field of tourism business. The content of the crime of this category is revealed and its influence on other elements of forensic characteristics is determined. Along with the generally accepted elements of the situation of fraud in the field of tourist services, the internal and external factors associated with them and determine the crime in this area are considered. The position is that the crime scene should be investigated from different directions: on the one hand, the geographical distribution of the investigated criminal offense (broad content), on the other – the exact place of his commission (narrow understanding). It is emphasized that tourist services in Ukraine can be provided by tour operators as during the domestic tourism (travel within the territory of Ukraine of citizens of Ukraine and persons permanently residing in its territory) and during outbound tourism (travel of citizens of Ukraine and individuals, who permanently reside on the territory of Ukraine, to another country). Fraudulent actions can also be committed when organizing travel within Ukraine of persons who do not permanently reside in its territory.

Keywords: *fraud, tourism, consumers of tourist services, the situation of crime, legislative regulation of relations in the field of tourism.*

УДК 343.985

Чередник К.О. ©

здобувач

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-185-190

ОБСТАНОВКА ТА УМОВИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВ НА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Досліджено поняття обстановки вчинення злочину та порівняно наукові погляди щодо її змісту. Обстановка та умови вчинення шахрайства на ринку нерухомості аналізується у розрізі законодавчого регулювання правовідносин у сфері обігу нерухомості, враховуючи розповсюдженість злочинної діяльності у цій сфері організованих злочинних угруповань. Розкривається зміст обстановки вчинення злочину даної категорії та визначається її вплив на інші елементи криміналістичної характеристики. Розглядаються окремі фактори та обставини, що впливають на виникнення злочинних проявів у сфері обігу нерухомості.

Ключові слова: *шахрайство, нерухомість, ринок нерухомості, будівництво, житло, відносини власності, організовані злочинні угруповання.*

Постановка проблеми. З моменту проголошення приватного права власності на об'єкти нерухомості, поряд із цивільно-правовими відносинами, що врегульовані низкою нормативно-правових актів, стали вчинятися різноманітні незаконні дії на ринку нерухомості. Водночас недосконалість законодавства та неадаптованість правоохорон-